

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-313-2-28>

**ECOSYSTEM SERVICES FOR REGULATING POLLUTANT
DISCHARGES AND THEIR LEGAL FEATURES
IN UKRAINE AND IN THE EU**

**ЕКОСИСТЕМНІ ПОСЛУГИ З РЕГУЛЮВАННЯ СКИДАННЯ
ЗАБРУДНЮВАЛЬНИХ РЕЧОВИН ТА ЇХ ПРАВОВІ
ОСОБЛИВОСТІ В УКРАЇНІ І В ЄС**

Uberman V. I.

*Ph. D. (Eng.), Leading Scientific
Researcher, Laboratory of Problems
of Water Quality Formation
and Regulation
Research Institution «Ukrainian
Scientific and Research Institute
of Environmental Problems» Ministry
of Environment and Natural Resources
of Ukraine
Kharkiv, Ukraine*

Уберман В. І.

*кандидат технічних наук, провідний
науковий співробітник лабораторії
проблем формування та регулювання
якості вод Науково-дослідна
установа «Український науково-
дослідний інститут екологічних
проблем» Міндовкілля
м. Харків, Україна*

Vaskovets L. A.

*Ph. D. (Biol.), Professor,
Professor at the Department of
Occupational and Environmental Safety
National Technical University «Kharkiv
Polytechnic Institute»
Kharkiv, Ukraine*

Васьковець Л. А.

*кандидат біологічних наук,
професор, професор
кафедри безпеки праці
та навколишнього середовища
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний
інститут»
м. Харків, Україна*

Найбільш дієвим засобом забезпечення якості поверхневих вод та їх охорони від забруднення є законодавче лімітування обсягів надходження забруднювальних речовин (ЗР) з техногенних точкових джерел зворотної води. Таке лімітування в Україні й в ЄС здійснюється підінститутами регулювання скидання ЗР (РСЗР), які входять до складу комплексних інститутів якості води та її регулювання екологічного і водного законодавств. Ініційоване авторами системне порівняльне дослідження підінститутів РСЗР, свідчить про їх побудову за різними еколого-правовими принципами. Українське РСЗР, яке фактично поширюється на всі ЗР, здійснюється за принципом «емісія – іммісія»

(ЕІП), від використання якого світова спільнота відмовилася ще у 1982 р. Європейське РСЗР за ст. 10(1) Директиви 2000/60/ЄС (ВРД) [1] використовує комбінований підхід (КП), який ґрунтується на принципах «обережності» та «обмеження забруднення у його джерелі» і передбачає дві гілки регульовального впливу: 1) лімітування для переважної більшості ЗР аж до меж сучасних інженерних можливостей очищення зворотної води, реалізоване у найкращих доступних технологіях (НДТ); 2) лімітування за ЕІП для невеликої кількості пріоритетних ЗР. За ЕІП скид ЗР кожного з господарських або промислових точкових джерел зворотної води (емісія) обмежується нормативом гранично допустимого скиду (ГДС), який за українським законодавством залежить від нормативу гранично допустимої концентрації (ГДК), а за європейським – від екологічного нормативу якості (ст. 2(35) ВРД), для ЗР у воді водного об'єкта на певній відстані від джерела скидання (іммісія). Відстань уздовж водного об'єкта від скиду до обмежувального пункту (створу) визначає приймальну ділянку або зону змішування (ЗЗ). Зменшення шкідливості ЗР у воді спричиняється двома «економічно корисними» екологічними властивостями ЗЗ: самоочисною здатністю (СЗ) (*self-purification*) та асиміляційною спроможністю (АС) (*assimilation possibility*) або розбавленням (*dilution*). Зазначені властивості визначаються структурно-функціональними характеристиками водної екологічної системи ЗЗ, мають різні екологічні чинники й вимірюються різними фізичними величинами: СЗ – масовою витратою ЗР (MT^{-1}), АС – масовою концентрацією ЗР ($L^{-3}M$). Законодавчі дефініції понять «водна екологічна система», ЗЗ, СЗ і АС в українському екологічному та водному законодавстві відсутні. Це стримує подальший розвиток українського РСЗР і перешкоджає суспільно-правовим відносинам у сфері водокористування (в частині скидання ЗР), охорони вод та їх якості. Застарілі майже на півстоліття українські еколого-правові принципи та відповідні механізми РСЗР породжують недостатньо ефективні правовідносини, які не забезпечують поліпшення якості води.

Перехід української охорони вод від ЕІП до КП вимагає тривалого часу і ресурсів. Такий перехід буде супроводжуватися великою кількістю суспільно-політичних й економічних проблем, про що свідчить складний процес апроксимації до Директиви 2010/75/ЄС про промислові забруднення (комплексне запобігання і контроль за забрудненнями), яка містить вимоги щодо європейських НДТ. Можна вважати, що правові питання української системи НДТ, які є головною частиною КП (ст. 10(2) (а)(б) ВРД), не будуть достатньо швидко вирішені. З іншого боку, враховуючи: особливості воєнного стану,

повномасштабні військові дії з руйнівним впливом на довкілля та інфраструктуру, необхідність періоду післявоєнного відновлення та неможливість при(зу)пинення спеціального водокористування, – слід визнати доцільність певних тимчасових заходів та перехідного періоду градуального нормування впливу на скидання ЗР. Таке визнання ґрунтується на матеріалах та пропозиціях, викладених у [2]. Отже, проблема полягає у визначенні можливостей законодавчого впливу на поліпшення якості поверхневих вод при тимчасовому збереженні чинного наразі українського РСЗР. Тобто вирішення не повинно виходити з жорстких НДП і вимог головної гілки КП європейського РСЗР. Допустиме рішення може поєднувати українське РСЗР з правовими механізмами водних послуг у сенсі ВРД (ст. 2(38)(39)) та з екосистемними послугами (ЕП) [3].

Поняття водних послуг у ст. 2(38) ВРД, не містить прикметника «екосистемні». Водні послуги надаються у всіх державах-членах ЄС, але така діяльність, включаючи скидання ЗР, не має єдиного підходу [4]. Наразі у законодавстві ЄС визначення ЕП відсутнє, але здійснюється класифікація й оцінка у цій сфері [5]. Запропоноване у [6] для українського законодавства поняття «водна екосистема» видається надмірно деталізованим для включення у суспільні правовідносини. Більш прийнятним є європейське визначення: «Водна екосистема – основна екологічна одиниця, що складається з живих і неживих елементів, які взаємодіють у водному середовищі». ЕП щодо якості води класифікуються як «регульовальні послуги» (очищення води, перероблювання відходів та детоксикація), розглядаються й досліджуються через корисні властивості водних екосистем [3, с. 40-43], до яких належать, зокрема, СЗ і АС та їх прояви – зменшення шкідливості скинутих антропогенних ЗР за їх концентраціями у воді. Отримувачами таких послуг є підприємства-водокористувачі (власники випусків), які здійснюють скидання ЗР. В Україні законодавче виділення водних послуг в окрему категорію суспільно-економічних відносин та менеджменту водних ресурсів з відповідним правовим регулюванням ще не набуло належного розвитку. Хоча у складі економічного регулювання використання й охорони вод передбачено збори за спеціальне водокористування, куди входить «екологічний податок за скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти», цей податок не має достатньо обґрунтованої й розвиненої правової бази. В українських підзаконних нормативно-правових актах щодо РСЗР поняття СЗ і АС відсутні, а у нормативно-технічних документах щодо ГДС виявляються плутанина та помилки у визначеннях. Тому доцільно включити у законодавство не тільки поняття «водної екосистеми», а і її властивостей – СЗ і АС, якими

визначається цінність водної екосистеми ЗЗ для здійснення РСЗР, тобто для зменшення шкідливості ЗР до рівня ГДК або до ЕНЯ води водного об'єкта. У сучасних українських реаліях заслуговує всілякої уваги пропозиція [2] щодо розроблення проекту Закону України «Про екосистемні послуги», норми якого могли б слугувати тимчасовою альтернативою КП. При цьому вимоги КП замінюються засобами економічного впливу (через оцінку ЕП).

Післявоєнний період адаптації українського РСЗР до європейського законодавства потребує включення базових понять «водна екологічна система», «зона змішування», «самоочисна здатність», «асиміляційна спроможність» і «екосистемні послуги» в екологічне й водне законодавство України.

Література:

1. Директива 2000/60/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики» від 23 жовтня 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_962#Text (дата звернення: 10.03.2023).

2. Національна рада з відновлення України від наслідків війни. Матеріали робочої групи «Екологічна безпека». Липень 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/environmental-safety-assembly.pdf> (дата звернення: 10.03.2023).

3. Millennium Ecosystem Assessment, 2005. Ecosystems and Human Well-being: Synthesis. Island Press, Washington, DC. 137 p. URL: <https://www.millenniumassessment.org/documents/document.356.aspx.pdf> (дата звернення: 10.03.2023).

4. The governance of water services in Europe / The European Federation of National Associations of Water Services. URL: <https://www.eureau.org/resources/publications/150-report-on-the-governance-of-water-services-in-europe/file> (дата звернення: 10.03.2023).

5. Haines-Young, R. H., Potschin, M. B. Common International Classification of Ecosystem Services (CICES) v.5.1 and Guidance on the Application of the Revised Structure. FABIS Consulting Ltd. 2018. Nottingham. URL: <https://doi.org/10.3897/oneeco.3.e27108> (дата звернення: 10.03.2023).

6. Черкашина М. К. Правове регулювання водних відносин в Україні на основі екосистемного підходу. *Збірник наукових праць ЛОГОС*, Квітень 2020, С. 76-82. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/view/2247/2118> (дата звернення: 10.03.2023).